

UDK 273 (497.6) "11/12"
Izlaganje sa naučnog skupa

PRVE VIJESTI O POJAVI HEREZE U BOSNI

Elma Hašimbegović
Historijski muzej, Sarajevo

Krajem XII stoljeća do Rimske Stolice stižu optužbe o pojavi hereze u zemlji bana Kulina. One stižu sa više strana, tačnije, iz Duklje, Splita i Ugarske. Nakon vijesti o pojavi krivovjerja papska stolica započela je istragu, koja je završena sastankom papinih legata sa bosanskim priorima i bosanskim banom na Bilinom polju 8. aprila 1203. godine. Nas, stoga, zanima razvoj događaja od prvog poznatog izvora iz 1199. do potpisivanja abjuracije 1203. godine. Sačuvane su tri povelje: pismo dukljanskog vladara Vukana papi Innocentu III iz 1199. godine, koje se smatra najstarijim pomenom hereze u Bosni i optužbom na račun bosanskog bana, zatim pismo pape ugarskom kralju Emeriku od oktobra 1200. godine, te papin poziv splitskom nadbiskupu i svom legatu, iz novembra 1202. godine. Korespondencija je, dakle, tekla na relaciji dukljanski vladar-papa, papa-ugarski kralj i papa-crkveni dostojanstvenici. Prepisku pape Innocenta III čine još i izvještaji papinog legata sa prijedlogom o reformi bosanske biskupije, i izvještaj ugarskog kralja Emerika o sređivanju prilika u zemlji bana Kulina, o kojima ovdje neće biti riječi jer su napisani poslije abjuracije.¹ No, zato će u analizu biti uvršten jedan izvor koji ne spada u ovu prepisku, ali je jedini koji dolazi iz Bosne i koji govori o vjerskim prilikama u njoj. Riječ je o Kulinovoj ploči, tj. natpisu sa crkve koju je u Muhašinovićima kod Visokog dao sagraditi bosanski ban.

Izvorna građa donosi podatke o datiranju pojave hereze i o mogućim pravcima iz kojih je mogla stići u Bosnu. O kakvom se krivovjerju radi izvori ne pružaju mnogo podataka. Stoga je potrebno dostupnu izvornu građu detaljnije analizirati, sagledavajući uslove u kojima je nastala i ispitujući moguće motive onih koji su

¹ Smičiklas Tadija, ed. *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. III, Zagreb 1905., 36, 37. (dalje: Smičiklas, CD III)

slali optužbe na račun bosanskog bana. Moraju se imati u vidu motivi političke prirode koji su mogli biti uzrokom da se optužbama o herezi, omiljenom oružju protiv političkih protivnika, skrene pažnja na bosanskog bana. Kad se govori o prvim izvorima o pojavi hereze u Bosni mora se također voditi računa o tome šta se u to vrijeme smatralo herezom.²

Pismo u kojem se prvi put spominje hereza u Bosni, vezana za ime njenog vladara bana Kulina, jedno je od niza pisama koje je od januara 1199. godine dukljanski vladar Vukan uputio papskoj stolici. Iz pisma pape Innocenta III od 8. januara 1199. godine saznajemo da je Vukan molio papu da mu pošalje legats koji će promijeniti crkvenu disciplinu u njegovoj državi.³ Papini legats su u Baru održali i sinod na kojem su nastojali istrijebiti sve mane klera i naroda. U sljedećem pismu Vukan je tražio plašt (pallium) za barskog nadbiskupa.⁴ U pismu u kojem se javlja i optužba protiv bosanskog bana rex Dioclie atque Dalmatie se podlaže crkvenoj vlasti "apostolicae sedis".⁵

Iz ovih pisama i aktivnosti oko sređivanja crkvenih prilika vidimo da je Vukan nastupao kao zaštitnik katoličke crkve. Država njegovog oca Nemanje u crkvenom pogledu slijedila je dvostruku tradiciju: istočnu pravoslavnu u Raškoj i u oblastima u unutrašnjosti, i rimsku katoličku u dukljanskim gradovima.⁶ Nemanjini sinovi, Vukan i Stefan, po potrebi su lavirali između Istoka i Zapada. Vukan se stavio na stranu Zapada - pape i ugarskog kralja. Razlog tome je bio taj što je Nemanja za nasljednika raškog prijestolja odredio svog mlađeg sina Stefana, iako je praksa nasljeđivanja prijestolja dotad bila na strani starijeg.⁷ Stariji sin Vukan zaobiden je na taj način i ostavljen da upravlja Zetom. Da bi došao do prijestolja i krune, Vukan se oslonio na pomoć tek ustoličenog pape Innocenta III i ugarskog kralja Emerika.

Nakon što je tražio da se papa moli Bogu za njega grješnika, na samom kra-

² Sabor u Splitu 1185. godine potvrdio je koga je sve Crkva smatrala hereticima. Neplaćanje crkvenih desetina, oskrvnuće crkvenih službi, prisvajanje crkvene zemlje i općenito svako kvarenje nauka crkve smatrano je herezom.

³ Smičiklas Tadija, ed. *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. II, Zagreb 1904., 311-312. (dalje: Smičiklas, CD II)

⁴ Smičiklas, CD II, 312-314.

⁵ Titula kralja Dioklije i Dalmacije koju je Vukan naslijedio od svojih prethodnika doprinosila je očuvanju tradicija ranije samostalnog dukljanskog kraljevstva. Upravo je ovo kraljevstvo služilo kao osnova na koju su se pozivali srpski vladari u pregovorima s papom oko krune.

⁶ Ćirković Sima, Zeta u državi Nemanjića, u: *Istorija Crne Gore*, knjiga II, tom I, Titograd 1970, 17. (dalje: Ćirković, *Istorija Crne Gore*)

⁷ Ćirković, *Istorija Crne Gore*, 5.

ju obraćanja Innocentu III, Vukan u posljednje tri rečenice pisma, naizgled usputno, spominje herezu "in terra regis Ungarie, videlicet Bossina".⁸ Ovo pismo nema datuma, ali kako je u Vatikanskim registrima upisano u drugu godinu pontifikata pape Innocenta III, njegovo datiranje se smješta u period između 22. februara 1199. i 21. februara 1200. godine.⁹

Vukan na dva mjesta spominje ne malu herezu, "heresis non modica", i još jednom, kad govori o istoj toj herezi, "eandem heresim", ne imenujući je niti dajući kakve detaljnije informacije o njenom porijeklu i karakteru. Vijest da je ne malo krivovjerstvo zahvatilo zemlju ugarskog kralja i da je već deset hiljada kršćana zavedeno, je sama po sebi alarmantna, a podatak o tome da je sam ban Kulin sa svojom ženom i svojom sestrom, koja je bila žena Miroslava Zahumskog (i tako rodbinski povezana s Vukanom) i svojom rodbinom prihvatio herezu, bila je direktna optužba na račun bosanskog bana. Ovako formulirana optužba mogla bi pretpostaviti da je sam vladar politički protivnik koga se želi ocniti i optužiti. Proglašen heretikom, Kulin bi bio omražen kod pape, a to bi istovremeno davalo velike šanse njegovim političkim protivnicima.

Drugi motiv optužbe o zaraženosti velikog broja kršćana u Bosni herezom, na čelu sa njihovim vladarom, može se pripisati želji dukljanskog vladara da optuži Dubrovačku nadbiskupiju, kojoj je Bosanska biskupija tada bila podložna, za nebrigu o svom kleru i narodu. Razlog za to leži u stalnom sukobu Dubrovačke i Barske nadbiskupije. Dubrovačka nadbiskupija, naime, nije smatrala Bar nezavisnom nadbiskupijom, već sufraganom Dubrovačke. Stoga su Dubrovčani negodovali kod pape i kad je ovaj poslao palij, kao znak nadbiskupskog dostojanstva, barskom nadbiskupu. Isto tako, kad god bi barska nadbiskupska stolica bila upražnjena, dubrovačka bi počela dokazivati svoja prava na nju.¹⁰ Optužba da u Bosni živi već 10.000 heretika uveliko je mogla štetiti ugledu Dubrovačke nadbiskupije u Rimu.

Osim podataka o pojavi hereze, broju zavedenih kršćana i optužbi na račun bana, a s obzirom da se Vukanovo pismo smatra najstarijom viješću o herezi u Bosni, zanimljiv je i podatak da je ugarski kralj već ranije upoznat sa problemom hereze u Bosni. Vukan kaže da ih (bosanske heretike) je ugarski kralj, kad je saznao za herezu, razljučen, primorao poslati papskoj stolici na ispitivanje.¹¹ Dukljanski vladar

⁸ Smičiklas, CD II, 333-334.

⁹ Šanjek Franjo, *Bosansko humski (hercegovački) krstjani i katarsko-dualistički pokret u srednjem vijeku*, Zagreb 1975, 36 (fusnota 14), 56 (fusnota 2).

¹⁰ Ćirković, *Istorija Crne Gore*, 21.

upoznat je i sa informacijom da su se oni vratili sa izmišljenim pismom, kao dokazom da je papska stolica odobrila njihove vjerske zakone.¹² Ovaj podatak može biti značajan, jer se ispitivanja krivovjerstva u Bosni sprovode tek kasnije, kada papini legati dolaze u Bosnu, a Vukanovo pismo se smatra najstarijim podatkom. Međutim, ko su bili heretici i ko ih je prijavio ugarskom kralju, ostalo je nepoznato.

Na kraju pisma, Vukan poziva papu da savjetuje ugarskog kralja da iz svog kraljevstva istrijebi heretike, kao "kukolj iz žita". Ovo je drugi put u pismu da dukljanski vladar ističe prava ugarskog kralja na Bosnu. Prvi put Vukan je to spomenuo govoreći o pojavi hereze u zemlji ugarskog kralja. Vukan je sklopio savez sa Emerikom, koji mu je pomagao u borbi protiv brata Stefana.¹³ Ugarski kralj bi pomogao Vukanu da dođe do srpskog prijestolja, a zauzvrat je, preko njega, namjeravao uspostaviti vrhovnu vlast nad Srbijom.¹⁴ Njegove pretenzije protezale su se i na Bosnu, što je njegov saveznik Vukan u pismu Innocentu III i potvrdio.

Slijedeći poznati izvor u kojem se spominje hereza u Bosni potiče iz papske kancelarije.¹⁵ Papa Innocent III obratio se ugarskom kralju Emeriku treće godine svog pontifikata, 11. oktobra 1200. godine, govoreći mu o hereticima, i u tom kontekstu o zaštitniku heretika, bosanskom banu Kulinu, i o hvarskom biskupu Nikoli.

Papa Inocent III se obraća ugarskom kralju Emeriku, ali se pritom ne osvrće na pismo koje je dobio od Vukana, niti na informacije koje mu je dukljanski vladar proslijedio, a tiču se hereze bosanskog bana i njegove porodice kao i 10.000 drugih kršćana koji su zavedeni herezom. On polazi od izvještaja splitskog nadbiskupa Bernarda. U pismu papa donosi slijedeće podatke: da se u Bosni nalazi veliki broj patarena, da su ti patareni protjerani iz Splita i Trogira našli utočište u Bosni, te da im je plemeniti muž Kulin pružio ne samo utočište nego i zaštitu. Sam Kulin nije okužen herezom, kako je to Vukan tvrdio, ali je po papinim riječima sebe izložio opasnosti. Dalje, Innocent III kaže da ban ove patarene časti kao katolike, čak i više od katolika i da ih naziva isključivo kršćanima (krstjanima). Papa traži od Emerika kao svje-

¹¹ *Unde rex Ungarie exacerbatus illos ad vestram presentiam compulit venire a vobis examinandos.*

¹² *illi autem simulatis litteris redierunt dicentes a vobis concessam sibi legem.* Zanimljivo je da je Vukan jednom drugom prilikom također sumnjao u istinitost pisma koje je stiglo sa papskog dvora, a kojim je biskup Dominik, umiješan u ubistvo, bio vraćen na biskupski položaj. Pismo se kasnije ispostavilo kao falsifikat. Ćirković, *Istorija Crne Gore*, 17.

¹³ Jireček Konstantin, *Istorija Srba*, knjiga I, Beograd 1990, 164.

¹⁴ Nešto kasnije, 1202. godine, Emerik je, koristeći se sukobom između Stefana i Vukana, uzeo kraljevsku titulu te se od tada javlja i kao "kralj Srbije".

¹⁵ Smičiklas, CD II, 350-352.

tovnog vladara da bana kazni i da mu oduzme imovinu i istjera, ne samo iz Bosne, nego i iz čitavog područja ugarskog kraljevstva, ukoliko se ovaj ne bi vratio na pravi put. Papa mu daje ovlaštenje za progon heretika, sve državne ovlasti koje svjetovni vladar može imati, a crkveni vladar nema. Crkveni vladar, tj. papa može proglasiti izopćenje ili interdikt, ali nema svjetovne ovlasti koje prepušta svjetovnom vladaru. U ovom slučaju to je ugarski kralj, od kojeg papa traži osvetu i silu.

Iz ove povelje brojni historičari crpe informacije o porijeklu hereze, za koju splitski nadbiskup kaže da je stigla iz dalmatinskih gradova, Splita i Trogira.¹⁶ S druge strane, neki historičari jednostavnim zaključkom o lažnom izvještaju nadbiskupa Bernarda odbijaju mogućnost ovog smjera dolaska heretika, jer se ne slaže s njihovim mišljenjem o porijeklu hereze u Bosni.¹⁷

Ovaj put papa koristi precizniji naziv za heretike koji su se pojavili u Bosni, koristeći osim općenitog termina heretika, i naziv patarena. U to vrijeme papa se bori sa lombardskim patarenima, a i sam splitski nadbiskup Bernard tek je bio stigao iz Italije, pa im je naziv patarena vjerovatno najbliži. O više detalja o herezi se ne može govoriti, jer je općenito sva građa koja dolazi iz papske kancelarije napisana tipiziranim jezikom kancelarije, koja koristi termine heretika, patarena i katarara, a da pritom ne misli na neki od pomenutih pokreta. Ni ovaj izvor nam ne daje nikakvih informacija o samom vjerskom učenju heretika, s tim da je značajan podatak da bosanski heretici sami sebe nazivaju kršćanima tj. krstjanima (*christianos*).

Treći izvor o herezi u Bosni potiče također iz papske kancelarije, a napisan je dvije godine kasnije, 21. novembra 1202. godine.¹⁸ Ovaj se put papa Innocent III obratio splitskom nadbiskupu Bernardu i svom kapelanu Ivanu da ispituju prilike u bosanskoj biskupiji. Papa im javlja da se u zemlji plemenitog muža Kulina nalaze mnogi heretici koji su zaraženi katarskom herezom.¹⁹ To što su bosanski heretici poistovjeđeni sa južnofrancuskim dualistima ne govori ništa o njihovom učenju. Papa ih zove katarima, jer se u to vrijeme o ovim hereticima u Rimu znalo mnogo više. Papa je tražio od Emerika da ovaj zapovijedi Kulinu da sve takve ljude istjera iz svoje ze-

¹⁶ Ćirković Sima. *Bosanska crkva u bosanskoj državi*, u: Prilozi za istoriju Bosne i Hercegovine. Društvo i privreda srednjovjekovne bosanske države, Sarajevo 1987., 195-253; Šanjek Franjo. *Bosansko humski (hercegovački) krstjani i katarsko-dualistički pokret u srednjem vijeku*, Zagreb 1975.; Šidak Jaroslav. *Studije o "Crkvi bosanskoj" i bogumilstvu*, Zagreb 1975.

¹⁷ Dragojlović, *Krstjani i jeretička crkva bosanska*, Beograd 1987, 129.

¹⁸ Smičiklas, CD III, 14-15.

¹⁹ *heretici qui de dampnata catharorum heresi sunt vehementer suspecti et graviter infamati.* Smičiklas, CD III, 14-15.

mlje i konfiskuje im imovinu.²⁰ Innocent III piše i da je Kulin na optužbe odgovorio da ih on ne smatra hereticima već katolicima, ali ih je spreman poslati apostolskoj stolici da se tamo njihova vjera potvrdi ili osudi - kako bi bili u dobru potvrđeni ili od zla odvraceni. U Rim je Kulin poslao nadbiskupa Bernarda, zatim dubrovačkog arhidakona Marina i sa njima još neke od osuđenih ljudi, te zamolio da papa pošalje čovjeka koji bi ispitaio stvari u Bosni. Iz ovog se vidi da su i dubrovački i splitski nadbiskup bili upoznati s problemom i uključeni u slučaj. Zato Innocent III šalje Bernarda i svog kapelana Ivana "ad terram prefati Culini" da doznaju istinu. Nađu li herezike da postupe prema papinoj odredbi o hereticima.

Posljednji izvor koji ćemo ovdje uzeti u razmatranje, jedini je koji potiče iz Bosne, doduše, iz nešto ranijeg perioda, i jedini koji govori o vjerskim prilikama u Bosni Kulina bana. Radi se o Kulinovoj crkvi, odnosno natpisu sa crkve u Biskupićima kod Visokog. Najpotpunije i najkompletnije čitanje natpisa izvršio je Pavo Anđelić.²¹ On je ne samo izvršio reviziju čitanja ploče, koja je uveliko promijenila sadržaj i smisao natpisa, nego je i donio podatke o datiranju ploče o kojem su također postojale dvojbe. Podatke o datiranju crkve, čija gradnja je stavljena u 1194. godinu, potvrđeni su i dodatnom izvornom građom, ali i kompariranjem sa drugim arheološkim spomenikom, tj sličnom pločom iz istog vremena.

Anđelić se koristio podatkom koji donosi Orbini, a odnosi se na odlazak dubrovačkog nadbiskupa Bernarda u Bosnu gdje je na poziv bana Kulina posvetio dvije crkve. Ovaj događaj zbio se 1194. godine, ili u petoj godini pontifikata nadbiskupa Bernarda. Anđelić je s velikom vjerovatnošću pretpostavio da je Kulin svečano posvećivanje organizirao upravo za crkvu koju je sam podigao.

Prilog ovakvom datiranju je i mogućnost kompariranja Kulinove ploče sa Blagajskom pločom. Blagajski natpis koji spominje Nemanju, potiče sa crkve Kuzme i Damjana, što ju je za vrijeme istog putovanja posvetio dubrovački nadbiskup, a koju Orbini također spominje. Iz ovoga se može zaključiti da Kulinov i Blagajski natpis potiču iz iste godine.²² Dakle, 1194. godina je godina kada je nastao natpis na ploči Kulinove crkve. Anđelić je ustanovio i da natpisi u donjem dijelu ploče ne potiču iz

²⁰ "ut huiusmodi homines de tota terra sibi subiecta proscriberet, bonis eorum omnibus confiscatis." Smičiklas, CD III, 14-15.

²¹ Anđelić Pavao. Revizija čitanja Kulinove ploče, Glasnik Zemaljskog muzeja 15-16 (1961): 287-308. (dalje: Anđelić, Revizija).

²² Kako se Nemanja u martu 1196. godine povlači sa prijestolja, onda je to i posljednja godina u kojoj je natpis mogao nastati (odnosno terminus ante quem za nastanak natpisa). Anđelić, Revizija, 298.

istog vremena tj. da su natpisi sa imenima dopisani kasnije, "u doba bana Stjepana" što potvrđuju i paleografske osobine teksta.

Dakle, Kulinova ploča je jedini izvorni dokument iz Bosne koji govori o vjerskim prilikama u doba vladavine bana Kulina. Ovom dokumentu možemo pridodati još jedan podatak koji potiče iz prvih godina Kulinove vladavine, a također govori o vjerskim prilikama u Bosni. Riječ je o pismu papinog legata Teobalda, koji 1180. godine pozdravlja Kulina, žali što ga ne može doći lično pozdraviti, te ga moli da pošalje papi Aleksandru III darove.²³ Dakle, ni 1180. godine niti 1194., kad bosanski ban gradi crkvu, nema tragova o herezi u njegovoj državi. Krivovjerje ne spominju ni dubrovački hroničari koji pišu o tom vremenu. Od podatka u kojem se govori da Kulin gradi crkvu i da mu dubrovački nadbiskup dolazi na posvećenje do prvih optužbi na račun bana prošlo je nekih pet-šest godina. Iz toga proizlazi da se ono što su Vukan i Bernard nazivali krivovjerjem moglo pojaviti u tih nekoliko godina.

Još jedna stvar koju treba izvući kao zaključak, a tiče se porijekla hereze, je činjenica da heretici koji po Bernardovom izvještaju u Bosnu dolaze iz Splita i Trogira, zapravo nisu najstarije registrirani heretici, jer njihovu pojavu spominje Vukan, koji 1199. godine govori i o još starijim slučajevima. Uz akciju nadbiskupa Bernarda se ne mogu vezati najstarije vijesti o postojanju hereze u Bosni, pa se prema tome, ni porijeklo hereze iz pravca dalmatinskih gradova ne može uzeti kao jedino.

Međutim, i bez obzira na motive optužbi, pojava hereze je registrirana sa više strana, činjenica je da se u izvornoj građi iz tog perioda pojavljuju optužbe, te da Rim vodi istragu o nečem što nije bilo u skladu sa učenjem Katoličke crkve. Istraga je završena potpisivanjem abjuracije na Bilinom polju 1203. godine, međutim, Bosna ni nakon toga nije prestajala biti izjednačavana sa herezom. ■

Izvori i literatura

Izvori

Klaić Nada, *Izvori za hrvatsku povijest do 1526. godine*, Zagreb, 1972.

Smičiklas Tadija, ed. *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. II. Zagreb, 1904.

Smičiklas Tadija, ed. *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. III. Zagreb, 1905.

²³ Smičiklas, CD II, 168-169.

Literatura

Andelić Pavo. Revizija čitanja Kulinove ploče. Glasnik Zemaljskog muzeja 15-16 (1961): 287-308.

Ćirković Sima. *Bosanska crkva u bosanskoj državi*, u: Prilozi za istoriju Bosne i Hercegovine. Društvo i privreda srednjovjekovne bosanske države. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Posebna izdanja, knjiga 17, 1987., 195-253.

Ćirković Sima. *Zeta u državi Nemanjića*, u: Istorija Crne Gore, knjiga II, tom I, Titograd 1970.

Dragojlović Dragoljub. *Krstjani i jeretička crkva bosanska*. Beograd: Srpska akademija nauka i umjetnosti, Posebna izdanja, knjiga 30, 1987.

Jireček Konstantin. *Istorija Srba*, knjiga I, Beograd 1990.

Petrović Leon. *Kršćani bosanske crkve*, Sarajevo-Mostar 1999.

Rački Franjo. Povjest bogumila i patarena. Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga 7 (1869): 84-179.

Šidak Jaroslav. *Studije o "Crkvi bosanskoj" i bogumilstvu*, Zagreb 1975.

Šidak Jaroslav. *Crkva bosanska i problem bogumilstva u Bosni*, Zagreb 1940.

Šanjek Franjo. *Bosansko humski (hercegovački) krstjani i katarsko-dualistički pokret u srednjem vijeku*, Zagreb 1975.

Elma Hašimbegović

APPEARANCE OF HERESIS IN BOSNIA (FIRST SOURCES ON THE APPEARANCE OF HERESY IN BOSNIA)

(Summary)

Towards the end of XII and the beginning of XIII century there were allegations and complaints regarding the heresy in Bosnia. Original material in the period from 1199, when first accusations against Bosnian rulers arrived, until the moment of signing the abjuration, in 1203, was subjected to detailed analysis in this paper. Considerations took into account the sources relating the information provided to the Pope

Innocent iii and Hungarian King Emerich on the problem of heresy in Bosnia, to the accusation that arrived from the Vukan, the ruler of Duklja and the Archbishop of Split, Bernard, the actions undertaken by Rome against the heretics in Bosnia and the investigation of the whole case. Original material encompasses, therefore, the correspondence of the Pope Innocent III with the Church and secular rulers of the period, such as: the letter by Vukan, the ruler of Duklja to the Pope in 1199, Pope's invitation to the Hungarian King Emerich, dated 21st October 1200, the Popes invitation to the Archbishop of Split Bernard and to his chaplain Ivan de Casamaris, dated November 1202. The consideration covers another original document that dates from that time. It is the Kulin Ban's Church, i.e., the inscription on the church in Muhašinići near Visoko that was built by the Ban of Bosnia. This is the only source that originates from Bosnia and it is the only one that relates to the religious circumstances during the rule of Kulin Ban.

Original material offers the information that is important for determining the date of the emergence of heresy, and gives foundations for the assumption relating its origins. One can not speak about more details relating the "heresy" itself, since the material comes from the papal office and is written in the typical idiom of this office, that refers to heretics, Patharens and Cathars while not necessarily implying any of these movements.

Furthermore, based on the original material, one may pose the question of the motives of those who came out with accusations against the Ban of Bosnia, that is, what were the motives that could have been the cause for addressing the accusations for heresy - the favorite weapon against political opponents- against Bosnian Ban. However, regardless of possible motives, the appearance of heresy has been registered by various parties and the fact is that in the original documents from that period there were accusations against the ruler of Bosnia and allegations that in Bosnia a teaching appeared that was not in line with that of the Catholic Church.